Medzi pamäťou a bezvedomím

Vážený pán predseda správnej rady ÚPN, vážená pani riaditeľka Festivalu slobody, vážené dámy, vážení páni, milí priatelia,

toto vzácne ocenenie som skutočne nečakal. Určite je na Slovensku mnoho ľudí, ktorí by si ho zaslúžili viac ako ja. Za to, ako v rokoch 1939 – 1989 trpeli, a pritom zostali sami sebou. A preto nomináciu naň som prijal len s podmienkou, že pôjde o ocenenie celého **predrevolučného bratislavského ochranárstva,** ktorého som bol súčasťou a ktoré v rokoch pred Nežnou predstavovalo pre bývalý režim skutočne závažný problém.

S Ústavom pamäti národa ma spája okrem príležitostnej spolupráce pri odkrývaní menej známych kapitol z dejín tzv. normalizácie aj dlhoročné priateľstvo so zakladateľom a prvým predsedom Správnej rady ÚPN, Jankom Langošom. Pred pár rokmi vznikla o ňom kniha s výstižným názvom Strážca pamäti. Zhodou okolností práve teraz je v tlači aj zborníková monografia mnohých autorov na tému pamäť, ktorá je edičným počinom Mira Polláka z Levoče.

Z roka na rok je evidentnejšie, ako je pamäť dôležitá. Nielen pamäť jednotlivca, ale aj pamäť národného spoločenstva, alebo inak povedané, aká nebezpečná je absencia takejto kolektívnej pamäti.

Žiaľ, ako dokazujú medzinárodné prieskumy verejnej mienky, takouto stratou pamäti je v rámci celej Európskej únie najviac postihnuté práve Slovensko. Dôkazom za všetky je nedávno zverejnený údaj, že iba 40% opýtaných považuje za agresora toho, kto ním celkom evidentne je. A netýka sa to len mladších ročníkov, ktoré nezažili august 1968, ale aj generácie seniorov, ktorí toto všetko poznajú z vlastnej skúsenosti. Veď práve starší obyvatelia Slovenska (ako súčasti Československa) boli obeťami vojenskej agresie a následnej 23 ročnej okupácie, riadenej z toho istého centra, ktoré dnes vedie agresiu voči našim susedom. V takomto kontexte je tá masová neschopnosť neuveriteľných 60 percent našincov rozlíšiť biele od čierneho nielen zarážajúca, ale priam desivá.

Ako by sa v takejto situácii zachoval už spomínaný Ján Langoš? Ako citlivý človek by bol v prvom rade zrejme nešťastný. Ale ako občan, rodený aktivista a muž činu by urobil všetko pre to, aby sa naša kolektívna pamäť zlepšila. A najmä, aby sme v duchu tejto prebudenej pamäte začali konať. Konať dobro. Veď keď sa opäť v spomienkach vrátime do roku 1968, nemôžme si nespomenúť na to, ako vtedy zahraničie nezištne pomáhalo desaťtisícom našincov, utekajúcich pred tankami a nastupujúcim zvráteným normalizačným režimom do cudziny. Áno, aj my sme pomohli a pomáhame iným. Ale oveľa menej, ako by sme mohli a mali. Navyše, ako čas beží, akosi si zvykáme na tragédie za našimi hranicami, najmä keď sa bezprostredne (zdanlivo) netýkajú nás samých.

Ale to je predsa v rozpore s kresťanským imperatívom *Miluj blížneho svojho ako seba samého!* A preto si dovolím pokračovať v úvahách o tom, ako by sa asi v tejto situácii zachoval Ján Langoš. V prvom rade by sa asi snažil presvedčiť slovenskú verejnosť o tom, že táto tragédia je reálne či aspoň potenciálnou hrozbou aj pre nás. Pripomínal by nám našu skúsenosť z rokov 1968 – 1989. Poukazoval by na analogické tendencie u nás najmä za vlád vedených Vladimírom Mečiarom a Robertom Ficom, ale hlavne by zrejme apeloval na politikov i rôzne združenia a entity, aby hovorili pravdu a odkázaným pomáhali viac a účinnejšie. Napríklad je celkom možné, že by sa obrátil na Konferenciu biskupov Slovenska s apelom, aby „pastierskym listom“ oslovila kňazov, nech medzi veriacimi šíria posolstvo dobra a solidarity. Povedané

konkrétnejšie, aby aspoň v čase **chladomoru**, ktorý už piatu zimu sužuje milióny ľudí, prispievali na zbierky, vďaka ktorým sa odkázaným dá pomôcť toto utrpenie zmierniť.

Veď v tom nie je nič stranícky či inak polarizujúce. Je to iba elementárny prejav kresťanských cností. Podobne by sa mohlo zachovať aj vedenie škôl, osvetových zariadení, odborov a zamestnávateľov, ako aj umelci, novinári a ďalší. Veď je to súčasť ich misie: šíriť pozitívne hodnoty. Aspoň dúfam, že je to tak vnímajú aj oni/ony. A že to má obrovský význam, to nám dokazujú takí ľudia, ako je napríklad Vierka Dubačová.

To je však len jedna stránka posolstva Jána Langoša. Keďže už viac ako dve desaťročia nie je medzi nami, žiaľ, už iba hypotetická. Jeho pestovanie kolektívnej pamäti má však aj veľa praktických ukážok z čias jeho plodného života. Či už išlo o jeho snahu o havlovský život v pravde a spoluprácu s predrevolučným disentom, alebo o porevolučné politické úsilie o to, aby sa nezabudlo na krivdy z čias totalitných režimov, na ich obete, ale ani na vinníkov.

A zároveň tu bola aj jeho participácia na pestovaní kolektívnej pamäti v podobe takých počinov, demaskujúcich normalizačné praktiky moci, ako bola Bratislava/nahlas. A ešte v subtílnejšej podobe sa prejavujúca v tom, ako sa spolu s Ferom Engelom, Agnesom Snopkom, Fúzom Kyselicom a ďalšími ujal schátranej drevenice na kysuckých Brizgalkách, ktorá mala na tráme vytesaný letopočet 1815, a tak si toho musela „pamätať“ naozaj dosť.

Spolupracovali sme aj pri záchrane bratislavských historických cintorínov v prvej polovici 80-tych rokov. Tých cintorínov, ktoré sú dnes ohrozené opäť: vtedy komunistickou ideológiou a zlodejmi náhrobkov, dnes komerciou, snobizmom a nevkusom.

A to je ďalšie sféra, Genis loci, duch či pamäť miesta a kultúrnej krajiny našich predkov, ktorú s priam perverznou vášňou mrzačíme a likvidujeme. Pred rokom 1989 sa nám mohlo zdať, že je to len vina socialistickej kolektivizácie, industrializácie a urbanizácie, ale desaťročia, ktoré uplynuli od novembra 1989, nás presviedčajú, že je to akási porucha zakódovaná hlboko v nás. Pamäť krajiny a kultúrno-historické pamäťové stopy v nej likvidujeme stále rovnako: rýchlo, nemilosrdne a dôsledne, s horlivosťou hodnou brabarských dobyvateľov cudzích území.

A nič na tom nemenia stovky exkluzívnych národných kultúrnych pamiatok, o ktoré sa viac či menej úspešne staráme. V porovnaní v miznúcimi historickými štruktúrami kultúrnej krajiny je to len čosi ako výnimka potvrdzujúca pravidlo.

A toto je sféra ešte viac prehliadaná, v porovnaní s absenciou historickej pamäte. Som preto rád, že pribúda spoločenských vedcov a vedkýň, ktorí a ktoré sa venujú aj tejto problematike. Práve brizgalkovská a podobné komunity sú ukážkou toho, ako veci, ľudia a hodnoty vzájomne súvisia a pripomínajú nám, že svet nie je len na jedno požitie.

Ak už mám povedať niečo za seba, tak vďačím osudu, že do takýchto komunít môžem od detstva až do súčasnosti patriť aj ja.

Keď už chválim priateľov, dovoľte mi poďakovať sa aj mojej rodine. Rodičom za to, že ma vybavili kompasom, ktorý mi pomáha orientovať sa v tom, čo je správne a čo nie, bratovi za to, že mi bol v mnohom vzorom, manželke, že to so mnou po všetky tie roky statočne vydržala, našim deťom, že nie sú ľahostajné a vnučke za to, že nám robí radosť.

Ďakujem za vzácne ocenenie, vľúdne prijatie i za pozornosť a želám Vám príjemný večer!

Maňo Huba, 3. 11. 2026